

Не фрлајте, донирајте! Храната е ограничен ресурс!

Наташа Доковска Спировска
Димитар Илчов

Не фрлајте, донирајте!
Храната е ограничен ресурс!

Подготвиле:

Наташа Доковска Спировска

Димитар Илчов

***„Борбата против гладот е борба за
ослободување на човештвото.“***

Џон Ф. Кенеди

Проектот "ВСС Ефект – зајакнување на капацитетите и подобрување на надлежностите за вистинско ублажување на (со храна) сиромаштија" финансиски е поддржан од Европската Унија во рамки на ИПА Програмата 2016-2017

W-S-S Effect project is implemented by the Food for all - Food Bank MK, SIBANE Slovenia, Organisation of Women's Strumica and the European Federation of Food Banks (FEBA).

СОДРЖИНА:

ВОВЕД	5
КРАТЕНКИ:	6
Анализа на резултатите од прашалникот за мапирање на компании	7
Дефинирање на поимите - губење на храна и фрлање на храна	17
Храната непотребно се фрла низ целиот ланец на снабдување со храна	21
Право на храна	23
Отпадот од храна во ЕУ	24
Мониторинг и дистрибуција	25
ЦоР и фрлањето/донирањето на храна	28
Северна Македонија и фрлање / донирање на храна	29
Заклучоци и препораки	33
Модели за поддршка и прибирање средства	35
Спонзорство за настани и поединечни активности	35
Корпоративно волонтирање	36
Еднократни материјални донации	37
Еднократни парични донации	37
Трајни партнерства и трајно финансирање	41
Финансирање и заедничко учество во проекти	42
Донации во храна	42

ВОВЕД

Големо количество на храна во светот непотребно се фрла и честопати завршува како отпад. Ако сакавме да го намалиме отпадот од храна за само една четвртина, нема да има глад во светот, велат експертите, така што управувањето со храна и донацијата на храна дефинитивно треба да станат императив за вклучување на донаторите, трговците на мало и производителите. Според извештајот на Европскиот парламент за намалување на отпадот и зголемување на безбедноста на храната, до 2030 година државите треба да ја преполоват количината на исфрлена храна. Ситуацијата е неповолна речиси во сите држави, а и во Европската унија, каде што, според Евростат, околу 23 проценти од населението е изложено на ризик од сиромаштија или социјална исклученост, додека во исто време се фрлаат околу 88 милиони тони храна.

Непотребното фрлање на храна е признат проблем, а последниве години му порасна и политичкото и социјалното значење. Многу пати во последната деценија, на високо политичко ниво беше изразена потребата за борба против непотребното фрлање на храна. Непотребното фрлање на храна се случува во сите алки од т.н. синцир на снабдување со храна: во производството, преработката, малопродажбата и потрошувачката. Непотребниот отпад од храна може да се дефинира различно и не постои единствена методологија за мерење. Се смета дека, на глобално ниво, непотребно се фрла или губи¹ околу една третина од храната произведена за човечка потрошувачка. Според Обединетите нации годишните економски и придружни трошоци на животната средина што се однесуваат на непотребниот отпад од храна се 1,7 трилиони американски долари.

¹ Мерено по тежина. ФАО, 2011 година. „Глобални загуби на храна и отпад од храна - степенот, причините и превенција“ (опфат, причини и спречување на глобалното трошење храна и непотребен отпад) Рим: ФАО на ООН.

КРАТЕНКИ:

ЕПИ: Европско партнерство за иновации

ЕУРОСТАТ: Канцеларија за статистика на Европската унија

ФАО: Организација за храна и земјоделство на Обединетите нации

ФАОСТАТ: Организација за храна и земјоделство на Обединетите нации, статистичка услуга

ФЕД: Европски фонд за помош на најзагадените

Г20: Групата Г20 (или групата Г20) е меѓународен форум за влади и гувернери централни банки од дваесет од водечките светски економии

ГД за здравство и потрошувачи: Генерален директорат за здравство и потрошувачи на Европската комисија. Ново име: Генерален директорат за здравје и безбедност на храна (САНТЕ)

ГД Енергија: Генерален директорат за енергетика на Европската комисија

ДФЕУ: Договор за функционирање на Европската Унија

ГД за истражување и иновации: Генералниот директорат за истражување и иновации на Европската комисија

ГД за комуникациски мрежи, содржини и технологии: Генералниот директорат на Европската комисија за комуникациски мрежи, содржина и технологија
Генерален директорат за животна средина на Европската комисија

ГД за оданочување и Царинска унија: Генерален директорат на Европската комисија за оданочување и царинска унија

ГД за претприемништво и индустрија: Генерален директорат за претпријатија и индустрија на Европската комисија. Нов наслов: Внатрешен пазар, индустрија, претприемништво и МСП (раст на ГУ)

ГД за земјоделство и рурален развој: Генералниот директорат на Европската комисија за земјоделство и рурален развој

ЗЗП: Заедничка земјоделска политика

Анализа на резултатите од прашалникот за мапирање на компании

Недостигот од информации за состојбата со донирање храна во РСМ е најголемиот проблем во истражувањата од оваа област. Од една страна има голем број на семејства кои не можат да си обезбедат доволно оброци во текот на денот, а од друга страна има производители, дистрибутери на храна и угостителски објекти кои секојдневно фрлаат големи количини на храна како вишок и која е безбедна за употреба. Голем проблем е да се утврди количината на оваа храна, како и бројот, структурата и географската точка на претпријатијата кои ја фрлаат. Во проблеми спаѓаат и доаѓањето до сознанија за согласноста на овие компании истата храна да ја донираат наместо да ја фрлаат и пречките со кои се соочуваат при донирање храна.

Целта на истражувањето е да се изврши мапирање на компании кои би можеле да бидат потенцијални донатори на храна за гладните и сиромашните врз основа на репрезентативен примерок и да се направи проценка на бројот и учеството на компаниите кои имаат волја и можности да донираат храна, како и проценка на количината на донации во храна која може да биде донирана. Резултатите од мапирањето ќе можат да се користат како инпут и основа при планирањето на идни хуманитарни активности и проекти за донирање храна од страна на разни организации и институции во државата.

При истражувањето беше користен пригоден примерок од популацијата (целната група) на производители, маркети и угостителски објекти. Од прелиминарната листа на 80 потенцијални испитаници кои беа контактирани, на прашалникот одговорија 29 испитаници или 36,26%. Испитувањето беше извршено преку техниките на телефонско интервју и интервју преку електронска пошта во периодот октомври – декември 2019 година.

Прашалникот се состои од 13 прашања од кои дел се отворени прашања, а други со повеќекратен избор и со потпрашања. Од 29-те испитаници, 7 се претставиле со име и презиме како вработени во релевантните компании, а преостанатите 22 решиле да останат анонимни.

На првото прашање, во кој тип (по големина) на претпријатијата спаѓа компанијата добиена е следната структура на одговори:

Микро	4	13.79%
Мали	13	44.83%
Средни	8	27.59%
Големи	4	13.79%
Вкупно	29	100.00%

2. Колку продажни објекти поседува компанијата на територијата на Скопје?

На ова прашање најмногу, односно 9 испитаници одговориле дека имаат еден продажен објект, пет одговориле дека имаат три продажни објекти, по два дека имаат два, тројца дека имаат пет продажни објекти итн.

Број на продажни објекти		
0	3	10.34%
1	9	31.03%
2	2	6.90%
3	5	17.24%
4	1	3.45%
5	2	6.90%
6 и повеќе	4	13.79%
Не одговориле	3	10.34%
Вкупно	29	100.00%

Просечниот број на продажни објекти кај испитаниците е 3,92.

3. Какви прехранбени производи продавате?

На ова прашање со повеќекратен избор имаше 4 опции за одговор и тоа: кондиторски производи, сувомеснати производи, млечни производи и леб и пецива. 13 испитаници одговориле дека продаваат леб и бели пецива, 12 испитаници одговориле дека продаваат кондиторски производи, 10 продаваат млечни производи а 8 сувомеснати производи. Од нив, 4 одговориле дека ги имаат сите четири категории на прехранбени производи, 2 имаат три категории на производи, 6 две од наведените кате-

гории, 12 само една, а 5 одговориле дека не продаваат ниту една од наведените категории и навеле што тие всушност продаваат (здрава храна, прехранбени суровини или органски производи).

4. Какви пијалоци продавате?

На ова прашање со повеќекратен избор имаше 4 опции за одговор и тоа: алкохолни пијалоци, безалкохолни пијалоци, витамински додатоци и млечни пијалоци. 16 испитаници одговориле дека продаваат безалкохолни пијалоци, 14 одговориле дека продаваат млечни производи, 7 продаваат алкохолни пијалоци, а 4 витамински пијалоци. Од нив 4 испитаници изјавиле дека ги продаваат сите четири наведени категории на пијалоци, 2 продаваат три од нив, 2 продаваат по две од наведените категории, а 11 само по една од категориите на пијалоци. 7 испитаници изјавиле дека нивните претпријатија не продаваат од наведените категории на пијалоци.

5. Колкав е квантитетот на храна и пијалоци што го набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња? Ова прашање имаше осум потпрашања, и тоа по едно за секое од алтернативите од прашањата 3 и 4.

5.1 Колкав е квантитетот на кондиторска храна што го набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

Најчест одговор е 0 и него го дале десет испитаници, односно изјавиле дека не продаваат кондиторски производи. Како други одговори се јавуваат 1000, 5000 и 10000 килограми дневно.

5.2 Колкав е квантитетот на сувомесната храна што го набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

Најчест одговор е 0 и него го дале 12 испитаници, односно изјавиле дека не продаваат сувомеснати производи. Единствен друг конкретен одговор е 10 тони дневно, 50 тони неделно, 200 тони месечно.

5.3 Колкав е квантитетот на млечна храна што го набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?
Најчест одговор е 0 и него го дале 10 испитаници, односно изјавиле дека не продаваат млечни производи. Единствен друг конкретен одговори е 15 500 парчиња (дневно).

5.4 Колкав е квантитетот на лебот и пецивата што ги набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

Шест испитаници дале одговор е 0, односно изјавиле дека не продаваат млечни производи. Пет други испитаници дале одговори со количини помеѓу 150 и 1300 килограми дневно.

5.5 Колкав е квантитетот на алкохолните пијалоци што ги набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

13 испитаници дале одговор 0, а преостанатите не одговориле.

5.6 Колкав е квантитетот на безалкохолните пијалоци што ги набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

9 испитаници дале одговор 0, еден испитаник одговорил со 60 литри дневно, а друг со 600 литри дневно, 3000 месечно и 10000 - 12000 месечно.

5.7 Колкав е квантитетот на витаминската храна и пијалоци што ги набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

13 испитаници дале одговор 0, а преостанатите не дале одговор на ова прашање.

5.8 Колкав е квантитетот на млечните пијалоци што ги набавувате на дневно, неделно и месечно ниво во килограми, литри, парчиња?

Шест испитаници дале одговор 0, а пет други дале одговори од 10 литри до 500 литри на дневно ниво.

6. Која е фреквенцијата на трошење на набавената храна и пијалоци во килограми, литри, парчиња? И ова прашање имаше осум потпрашања, и тоа по едно за секое од алтернативите од прашањата 3 и 4.

6.1 Која е фреквенцијата на трошење на кондиторска храна во килограми, литри, парчиња?

Десет испитаници дале одговор 0, еден 5000 килограми и еден 1000 дневно, 5000 неделно и околу 30000 месечно.

6.2 Која е фреквенцијата на трошење на сувомесната храна во килограми, литри, парчиња?

12 испитаници дале одговор 0, еден одговорил 10 тони дневно, 50 тони неделно, 200 тони месечно и двајца одбиле да ја дадат оваа информација затоа што ја сметаат за доверлива.

6.3 Која е фреквенцијата на трошење на млечни храна и производи во килограми, литри, парчиња?

10 испитаници дале одговор 0, двајца одбиле да ја споделат оваа информација затоа што е доверлива и еден одговорил 15500 парчиња.

6.4 Која е фреквенцијата на трошење на леб и пецива во килограми, литри, парчиња?

6 испитаници одговориле 0, двајца изјавиле дека таа информација е доверлива, а пет дале бројка од 130 до 1300 килограми дневно.

6.5 Која е фреквенцијата на трошење на алкохолни пијалоци во килограми, литри, парчиња?

13 испитаници дале одговор 0, а двајца изјавиле дека ова е деловна тајна.

6.6 Која е фреквенцијата на трошење на безалкохолни пијалоци во килограми, литри, парчиња?

Девет испитаници дале одговор 0, двајца ја карактеризирале оваа информација како доверлива и четири дале бројка од 10 до 600 литри дневно.

6.7 Која е фреквенцијата на трошење на витамински храна и пијалоци во килограми, литри, парчиња?

13 испитаници дале одговор 0, а двајца изјавиле дека ова е деловна тајна.

6.8 Која е фреквенцијата на трошење на млечни пијалоци во килограми, литри, парчиња?

Седум испитаници дале одговор 0, два испитаници изјавиле дека тоа е деловна тајна и пет испитаници кажалe дневни количини од 20 до 290 литри дневно.

7. Што правите со храната на која и истекува рокот за употреба, а не се троши?

6 од испитаниците одговориле дека ја фрлаат храната, 5 дека ја донираат пред истекот на рокот, по три ја враќаат кај дистрибутерите и ја продаваат со намалена цена до истекот на рокот, а 6 испитаници дале разни други одговори.

8. Дали го селектирате отпадот од храна и како?

13 испитаници или 44,83% одговориле позитивно додека 11 испитаници или 37,93% одговориле негативно. Оние кои одговориле позитивно прецизирале дека го селектираат отпадот според видот во посебни контејнери или дека соработуваат со компанија за собирање и рециклирање на отпад.

Дали го селектирате отпадот од храна?

Да	13	44.83%
Не	11	37.93%
Не одговориле	5	17.24%
Вкупно	29	100.00%

9. Која е структурата на вашите клиенти според возраста во проценти ?

Генерално кажано, различни испитаници дале различни одговори на ова прашање. 7 испитаници имаат најголем процент на клиенти во групата од 22 до 49 години, 4 во групата над 50 години, а 3 испитаници во групата до 21 година. Доколку се пресмета аритметичка средина од прецизните одговори на испитаниците, се добива следната структура на клиенти: 26,54% до 21 година, 39,23% од 22 до 49 години и 34,23% над 50 години.

10. Дали имате одредени отстапки за редовните клиенти при плаќање на храната?

Дури 20 испитаници одговориле дека нема отстапки при плаќањето на храната, два испитаници одговориле дека ја даваат стоката на рати, а по еден на одложено плаќање и со картички за лојалност.

11. Дали сте размислувале да ја донирате храната која е при крај со рокот за употреба?

10 испитаници одговориле потврдно на ова отворено прашање и уште четири други дале одговори кои имплицираат

дека порано донирале храна. Од друга страна, 6 испитаници дале негативен одговор и два други дале одговори кои сугерираат дека не размислуваат да донираат храна.

12. Кои се пречките кои ве спречуваат да ја донирате храната која е пред истекот на рокот на употреба?

Најголем дел од испитаниците, 17 на број одбиле да одговорат на ова прашање. Како поинтересни одговори на испитаниците можат да се наведат: „Треба ангажирање на дополнителен персонал“, „Запазување на рокот на употреба - дали организацијата што ја превзема храната истата ја дели навреме“, „Нема разработен систем“ и други.

13. Како овие пречки би можеле да се надминат?

Најголем дел од испитаниците, дури 24 не одговориле на ова отворено прашање. Како поинтересни одговори може да се наведат: „Екипи што ќе доаѓаат за да си ја земат храната“, „Разочарани сме, мислиме дека (пречките) не можат да се надминат“ и „Не сме размислувале за тоа“.

Резултатите од истражувањето не наведуваат на неколку работи:

Сопствениците на продавници за храна не се свесни за можностите

Низок степен на познавање на регулативата

Непознавање/немање соодветни мерки за мотивација на донаторите

Интересен е податокот за односот на испитаниците кон анкетарите и нивното сфаќање за транспарненост и пристапност до клиентите. Во текот на спроведување на истражувањето, анкетарите се соочија со (не)пријателски расположени соговорници кои сметаат дека со поставувањето на прашања за потрошувачка на храна или обем на фрлање на храна навлегуваме во нивни деловни тајни кои можат да се искористат против нивната компанија, што од друга страна значи и недоверба кон ГО. Речиси

сите одговори за количината на набавената храна не дале прецизни вредности.

Интересни се одговорите на прашањето: Што правите со храната на која и истекува рокот за употреба, а не се троши? Имено 6 или нешто повеќе од 20% од испитаниците одговориле дека ја фрлаат храната, додека само 5, односно 18 % дека ја **донираат пред истекот на рокот**, по три ја враќаат кај дистрибутерите и ја продаваат со намалена цена до истекот на рокот, а 6 испитаници дале разни други одговори. Меѓу испитаниците имаше и такви кои не гледаат зошто да ја донираат храната кога од тоа немаат никаква бенефиција. Имаше и одговори кои укажуваат дека испитаниците не знаат кому да ја донираат и како тече процесот за донирање, односно се плашат дека треба да имаат многу административна работа доколку сакаат да донираат.

За свесноста околу фрлањето на храната и последиците што тој процес го има врз животната средина, се гледа од прашањето дали го селектираат отпадот што го фрлаат. Имено, помалку од 50% од испитаниците тврдат дека го селектираат отпадот, но скоро 40% од испитаниците, одговориле негативно. Ова прашање отвора уште еден проблем со кој се соочуваме во однос на тоа што е со храната која останува непродадена, недонирана, а на која и е истечен рокот. За секое фрлање на храна на непрописно место следуваат казни и се прават можни загуби кои би се избегнале со компостирање. Ова говори дека е потребна едукација во однос на ова прашање!

Кога на ова ќе се надоврзат одговорите од испитаниците кои не сакаат да говорат за пречките во процесот на донирање храна, се добива впечаток дека оние кои се занимаваат со продажба на храна не сакаат да се занимаваат со нејзино донирање. Дел од анкетираниите, оние кои одговориле на прашањето: „кои се пречките кои ве спречуваат да ја донирате храната која е пред истекот на рокот на употреба?“, сметаат дека за да донираат храна им треба ангажирање на дополнителен персонал, односно дополнителни средства.

Интересно е и тоа што дел од испитаниците не знаат кому да му ја понудат храната и немаат доверба дека добиената донација правилно ќе ја поделат, односно дека храната навистина ќе стаса до оние на кои им е најпотребна. Затоа, дел од испитаниците бараат ова да се реши системски. Иако најголем дел од нив не знаат, ниту пак имаат предлог како да се реши процесот на донирање храна, преовладува одговорот дека не веруваат во можно решение.

Дефинирање на поимите - губење на храна и фрлање на храна

Во моментот, не постои договорена дефиниција за отпад од храна широм ЕУ. Земјите членки користат различни дефиниции, исто како што прават Обединетите нации преку Организацијата за храна и земјоделство (ФАО), која користи своја дефиниција²

Во рамките на еден европски истражувачки проект, ФУСИОН, во јули 2014 година, беше предложена друга рамка за дефинирање на отпадот од храна³ и следење на отпадот од храна⁴. Како неодамнешна мерка, во партнерство со повеќе засегнати страни ФАО го објави глобалниот стандард за пресметување и известување за загуба и непотребно фрлање храна⁵.

² Губењето храна е дефинирано како „намалување на количината или квалитетот на храната“. Непотребното фрлање на храна е дел од губење на храната и се однесува на фрлање храна што е безбедна и хранлива за прехрана на луѓе или негова алтернативна употреба (како непрехранбен производ) во текот на синџирот на снабдување со храна, од нејзиното примарно производство до крајната потрошувачка во домаќинството (<http://www.fao.org/platform-food-loss-waste/food-waste/definition/en/>).

³ Отпад од храна значи секоја храна и деловите од храна што не се консумираат, а кои се отстранети од синџирот на снабдување со храна за обновување или отстранување (вклучувајќи компост, култури што не се берат / берат, анаеробни разградувања производство на биоенергија, когенерација, согорување, отстранување на отпадни води, надепонии или дампинг) (<http://www.eu-fusions.org/index.php/about-food-waste/280-food-waste-definition>)

⁴ <http://www.eu-fusions.org/index.php/download?download=254:fusions-quantification-manual>

⁵ Вклучувајќи го ФАО, УНЕП, Светскиот деловен совет за одржлив развој, форумот за потрошувачки производи, Проектот на ЕУ ФУСИОНИ и Програмата за мерки за отпад и ресурси како клучни партнери (<http://flwprotocol.org/>).

Непотребно фрлена храна е секој производ или дел од производот кој се одгледува, обработува или преработува за човечка исхрана и кој што може да се јаде доколку е обработен или складиран поинаку. Иако, не е спорно дека оваа дефиниција не е баш јасна во споредба со сегашната регулаторна рамка на ЕУ, користените други дефиниции од ФИСИОН, ФАО, како и земјите-членки, исто така не се во согласност со рамката на ЕУ.

Во хиерархијата со отпадот поставени се приоритети во активностите за третман на отпадот, од оној на кој му се дава најголема предност до оној со најмала предност заснована на одржливоста на животната средина. Во Рамковната директива за отпад на ЕУ, хиерархијата на отпад што се применува на непотребно исфрлена храна⁶ е дефинирана во ЕУ⁷. Таа хиерархија може да се примени на непотребно трошење храна, но треба малку да се смени за да може да ги земе предвид и спецификите на храната. Неколку земји - членки ја прилагодија хиерархијата на отпад за потребите за храна со приоритетен редослед прикажано на Слика 1.

Слика 1. - Хиерархија на отпад што се применува на непотребно исфрлена храна

Во моментот нема законодавство на ЕУ или конкретно упатство за примена на хиерархијата во однос на отпад на храна.

⁶ Член 4 од Директивата 2008/98 / ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 19 ноември 2008 година за отпад и укинување на одредени директиви (ОЈ L 312, 22.11.2008, стр. 3).

⁷ (а) превенција; (б) подготовка за повторна употреба; (в) рециклирање; (г) други операции за обновување и (д) отстранување.

Според дефиницијата која најчесто е користена, непотребно отфрлената храна се наоѓа најчесто на трите нивоа од доле (рециклирање, други процеси на обновување и отстранување).

Горенаведените три групи (превенција, донација и добиточна храна) се активности што можат да направат земена пред храната непотребно да биде фрлена. Сепак, она што е предмет на наша обсервација е спречувањето на фрлање храна и донирање, двете највисоко рангирани групи во хиерархијата на отпад на храна.

Според Европската комисија, 88 милиони тони⁸ храна непотребно се фрла во ЕУ секоја година. Информациите говорат дека таа бројка на фрлање на храна како отпад ќе стаса до 126 милиони тони до 2020 година, освен ако не се преземат дополнителни превентивни мерки или акции⁹.

Во зависност од изворот, податоците за непотребен отпад на храна значително варираат. Причина за тоа се различните толкувања на непотребниот отпад од храна (т.е. недостаток на заедничка дефиниција) и различните методологии што се користат за мерење. Има различни податоци за секој сектор во синџирот на снабдување со храна. Табела 1 ги прикажува резултатите од низа студии кои покажуваат дека храната непотребно се фрла низ целиот ланец на снабдување со храна.

⁸ Износот се заснова на податоците за 2012 година (http://ec.europa.eu/food/safety/food_waste/index_en.htm). Референтна вредност на 88 милиони тони непотребно фрлена храна, цитирана од Комисијата, е во согласност со најновите

проценки на отпад од храна генерирани во земји од ЕУ-28 кои се објавени врз основа на на проектот ФУСИОН спроведен според FP7 (Проценки на европски отпад од храна) нивоа “(проценки на отпадот од храна во Европа), ФУЗИОНИ, 2016 година. [http://www.eufusions.org/phocadownload/Publications/Estimates%20of%20European%20ood%20отпад%20levels.pdf](http://www.eufusions.org/phocadownload/Publications/Estimates%20of%20European%20food%20отпад%20levels.pdf)). Износот не е поделен според тоа што се произведува во ЕУ и што ЕУ го увезува. Се проценува дека вкупната количина отпад фрлена во ЕУ ќе се зголеми

⁹ Европската комисија, генерален директорат за животна средина, „Подготвителна студија за отпадот од храна низ ЕУ 27“ (Подготвителна студија за отпад од храна во земјите на ЕУ 27), 2010 година.

Табела 1 - Учество на непотребно фрлена храна во различни фази на синџирот на снабдување со храна (изразено во%)

	ФАО Европа	Foodspill Финска	FH Münster Германија	Bio Intelligence Service - EY	Fusions ² EY
Сектор на производство	23	19. – 23.	22	34,2	11
Сектор на преработка	17	17. – 20.	36	19,5	19
Сектор на малопродажба	9	30. – 32.	3	5,1	17
Потрошувачи	52	28. – 31.	40	41,2	53

Производство (вклучително и потспаки по бербата и складирање)

Смртност на животни (на фарми или за време на транспортот); отфрлена риба; губење на млеко поради маститис; нецелосно собрани култури или култури собрани во зелена берба; производи оштетени во бербата; за време складирање или транспорт; производи одделени со барања за дизајн; непредвидливи промени во условите на договорот

Преработка

Загуби за време на обработката (лупење, миене, сечење, готвење, итн.); храна фрлена во доспевање затворање / миене на растенија, истекување, оштетување на производот за време на складирањето; добавувачите мора да ги вратат непродадените производи

Трговци

Период на траењет во магацин / продавница; производи што не се продаваат и покрај намалувањето на цените; вишок на залихи; Оштетен производ или намалување на квалитетот / намалување на тежината заради складирање; производи издвоени поради барањата за изглед

Потрошувачи

Храна фрлена за време на складирањето, вишок зготвена храна; „Расипана“ храна, храна фрлена за време на подготовката на храната; остатоци од оброци

Слика A1, Извор: Европски ревизорски суд

Храната непотребно се фрла низ целиот ланец на снабдување со храна

Ситуациите каде може да се појави непотребен отпад на храна може да бидат многу различни, но се јавуваат во сите фази на синџирот на снабдување со храна. Неколку студии ги испитале разните начини на храна што непотребно се фрла. Ако сакаме да имаме визиуелна слика на таквата состојба тоа би изгледало како на слика А1.

Трошоците поврзани со непотребен отпад од храна се состојат од најмалку две различни категории на трошок: економски и еколошки трошоци. Економската цена не ги вклучува само трошоците поврзани со вредноста на самиот производ, туку и трошоците поврзани со производство, транспорт и складирање на непотребно отфрлени производи и нивните трошоци за обработка. Кога станува збор за животната средина, непотребното трошење ресурси троши доживотни ресурсни циклуси на производите, како што се земјиште, вода, енергија и други влезови и следствено на тоа зголемување на емисијата на стакленички гасови.

ФАО ги процени трошоците за непотребен отпад на храна на глобално ниво и го утврди тоа освен проценетиот економски трошок од 1 трилион долари годишно (вредност на непотребно отфрлени производи и субвенции платени за нивно производство), трошоците поврзани со животната средина (како што се емисиите на стакленички гасови, недостаток на вода и ерозија), достигнуваат приближно 700 милијарди американски долари¹⁰.

Причините за непотребниот отпад од храна се разликуваат во зависност од улогата на секој учесник во ланецот на снабдување со храна. Општо, бизнис компаниите (производители, преработувачи и трговци на мало) носат одлуки за да го зголемат профитот,

¹⁰ ФАО, „Трошоци од храна.. Влијанија врз природните ресурси “. Влијание врз природните ресурси, ФАО Рим, 2013 година. (<http://www.fao.org/nr/s одржливост/food-loss-%c2% адан-отпад / en />).

а некои решенија повлекуваат непотребно фрлање одредени количини на храна. Иако ова не е нивна намера, честопати се случува големи количини храна да се најдат во депонија.

Потрошувачите донесуваат одлуки што можат да резултираат во непотребно исфрлање на храната од различни причини. Во нивниот случај, станува збор за задоволување на потребите, било да е тоа од хранливи или од други потреби (на пр. квалитет, голема количина, сорта, цена, итн.).

Причините за непотребно фрлање храна во суштина се однесуваат на прашањето кој е одговорен за плаќање на трошоците поврзани со непотребно исфрлената храна. Кога станува збор за економските трошоците за непотребно фрлање храна, постојат најмалку три различни групи на учесници кои го прават тоа платени од: потрошувачи, одредени субјекти во синџирот на снабдување со храна и добротворни цели.

Операторите на синџирот на снабдување со храна ги интернационализираат трошоците за непотребно фрлање храна, тие го вклучуваат во цената на производот крајниот корисник. На пример, трговецот ќе одреди доволно висока цена за производот што треба да ја оправда цената на продадени и очекувани, но непродадени производи.

Дел од трошоците за непотребно фрлање храна може да бидат изложени за добротворни цели во форма на донација на храна. Добротворните организации честопати ги снесат трошоците за сортирање, складирање, ракување и преработка што инаку би ги сносиле донаторите.

Вкупната цена на непотребно фрлање храна поврзана со животната средина ја сноси општеството како целина, главно преку зголемен недостиг на природни ресурси (што може да се изрази на долг рок како зголемување на цените на овие ресурси).

Право на храна

Правото на храна не е исто како и правото на исхрана. Многумина претпоставуваат дека правото на храна е еквивалент на право на исхрана, што би значело дека владите треба да ја даваат бесплатно храната на секој на кој му треба. Но, ова не е изводливо или може да предизвика зависност. Правото на храна подразбира да се храниме со достоинство. Очекувањата се поединците да ги задоволат сопствените потреби, преку користење на сопствените ресурси. За да може да се постигне тоа, лицето мора да живее во услови што му овозможуваат да произведува храна или да ја купи. За да произведе своја храна, на лицето му треба земја, семе, вода и други ресурси, а за да купи, треба пари и пристап до пазарот. Правото на храна бара државите да обезбедат овозможувачка средина во која луѓето можат да го искористат својот целосен потенцијал за производство или набавка на соодветна храна за себе и за нивните семејства. Меѓутоа, кога луѓето не се во можност да се хранат со свои средства, на пример заради вооружен конфликт, природна непогода, државата во тој случај мора да им обезбеди храна.

Негирањето на правото на храна не е резултат на недостаток на храна во светот. Според ФАО, светот произведува доволно храна да се нахрани целото население. Основната причина за глад и неисхранетост не е недостаток на храна, туку недостаток на пристап до храна. Сиромаштијата, социјалната исклученост и дискриминацијата честопати ја поткопуваат можноста за пристап на луѓето до храна, не само во земјите во развој, туку и во најразвиените земји. Сепак, на долг рок, државите треба да вложат напори за да овозможат одржливо производство на храна со цел да се обезбеди достапност на храна и за идните генерации, со оглед на факторите како што се растот на населението, можното влијание на климатските промени и (не)достапноста на природни ресурси.

Правото на храна е различно од безбедноста на храната и суверенитетот на храната. Овие три концепти се различни, иако

постојат некои преклопувања. Според ФАО, **безбедност на храната** постои „кога сите луѓе, во секое време, имаат физички, социјален и економски пристап до доволна, безбедна и калорична храна која ги задоволува нивните диететски потреби и преференци за активен и здрав живот.“

Тоа е предуслов за целосно уживање на правото на храна. Сепак, самиот концепт за безбедност на храна не е правен концепт сам по себе и не наметнува обврски на засегнатите страни, ниту пак предвидува права за нив. **Суверенитетот на храната** е нов концепт според кој народите ја дефинираат сопствената храна и сопствениот модел на производство на храна (како што се земјоделството и риболовот), со кој бараат да се утврди степенот до кој сакаат да се осамостојат, да го заштитат домашното производство на храна и да ја регулираат трговијата за да ги постигнат целите за одржлив развој.

Суверенитетот на храната се предлага како концепт кој промовира алтернативен модел за земјоделство, трговија, политики и практики кои им служат на правата на луѓето за храна, како и на безбедно, здраво и еколошки одржливо производство на храна. Право на суверенитетот на храната се признава според некои национални закони; сепак, засега нема меѓународен консензус.

Отпадот од храна во ЕУ

Пред една година, по барање на Европската комисија, Европскиот орган за безбедност на храната разви нов пристап кон управувањето со безбедноста на храната за да им го олесни донирањето на малите трговци. Ова ќе го намали отпадот од храна, што е приоритет на Европската унија. Пристапот вклучува активности како што се контролирање на рокот на траење на храната, одржување на ладниот ланец и обезбедување комуникација помеѓу донаторите и примателите. Проблемот со отпадот од храна се одвива низ целиот ланец на производство, вклучително и производители и потрошувачи. Според некои

анализи, поголемиот дел од отпадот од храна се создава во категориите овошје и зеленчук, што е приближно 16,2 милиони тони годишно, или 33 проценти. После тоа, најлесно се фрлаат производи подготвени во пекарници, дури 10,5 милиони тони или 21 процент, а најмногу се фрлаат живина и риба - околу 4,8 милиони тони годишно или 10 проценти и млечни производи, што е околу 4,7 милиони тони на годишно ниво, или десет проценти.

Мониторинг и дистрибуција

Посредниците во синџирот на донирање на храна најчесто се соочуваат со пречки како што се одговорност за донирана храна, недостаток на инфраструктура - примање, складирање и транспорт на донирана храна, неможност за идентификација на посредници и законодавна рамка која вклучува регулативи за храна, односно следење и хигиена. На донаторите им е потребна мотивација и поддршка на посредниците за зголемување на донациите на храна. Искуството од други држави укажува ресорното министерство да воведат ИТ систем за да им помогне на засегнатите страни полесно да функционираат, да пријавуваат вишок храна и системот да ја дистрибуира храната на избраните посредници кои потоа ја дистрибуираат храната на корисниците.

Правото на храна е човеково право признато според меѓународното право и тоа им овозможува на поединците да имаат пристап до соодветна храна и до ресурсите што се неопходни за одржливо уживање - грижа за безбедност на храна. Правото на храна налага правни обврски на државите да го надминат гладот и неисхранетоста и да произведуваат безбедна храна за сите. Правото на храна се однесува и на обврските на државите надвор од нивните граници, вклучително и оние поврзани со трговијата. На пример, Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права бараат нејзините држави потписнички да ги преземат неопходните мерки за правична распределба на снабдувањето со храна во светот во однос на потребата (чл. 11 (2) (б)). Иако не пропишува специфичен модел на постигнување таква

дистрибуција, ги обврзува државите да обезбедат нивна трговија или други политики кои и служат на оваа цел.

Иако постои значителна неизвесност во врска со податоците за отпад од храна во ЕУ, се чини дека во ЕУ се произведува помалку храна отколку што се проценува на глобално ниво. Според резултатите од истражувањата 20% од храната произведена во ЕУ се фрла, додека расипувањето на храна главно доаѓа од начинот на исхраната¹¹. Комисијата смета дека е неопходно да се опишат материјалите што ја сочинуваат храната со цел да се спречи отпадот од храна во секоја фаза од синџирот на снабдување со храна, производството, дистрибуцијата и потрошувачката. Затоа методологијата што ја има разработено Комисијата¹² е опишана врз основа на дефинициите на ЕУ за „храна“ и „отпад“¹³, кој материјал во секоја фаза од синџирот на снабдување со храна се смета за отпад од храна и што не е, во врска со исклучоците дефинирани во членовите 2 и 5 од Рамковната директива за отпад (2008) (на пример, отпадот не се смета за нуспроизвод на производство или храна што се користи во земјоделството или за производство на биоенергија). Правна основа за набљудување и мерење на нивото на отпад од храна и известување е дел од предлогот на Комисијата¹⁴ за ревизија на Рамковната Директива за отпад (2008).

¹¹ Проценки на нивото на отпад од храна во Европа. ФУСИОНИ, март 2016 година (<http://www.eufusions.org/phocadownload/Publications/Estimates%20of%20European%20food%20waste%20levels.pdf>)

¹² Планираниот пристап на Комисијата за развој на методологии за мерење на отпадот од храна во секоја фаза од синџирот на снабдување со храна беше тема средба со експерти на земјите-членки на 22 јуни 2016 година.
http://ec.europa.eu/food/safety/docs/fw_euactions_ms_20160622_p06.pdf

¹³ Во законодавството на ЕУ, храната е дефинирана во Регулативата (ЕЗ) бр. 178/2002 на Европскиот парламент и на Советот од 28 јануари 2002 г. утврдување на општите принципи и услови на законот за храна, формирање на Европски орган за безбедност на храна и воспоставување процедури во области на безбедност на храна. Отпадот е дефиниран во Директивата 2008/98 / ЕЗ.

¹⁴ СОМ (2015) 595 финална: Предлог на Комисијата за изменување и дополнување на Директивата 2008/98 / ЕЗ за отпад

Методологијата обезбедува детални правила за мерење на отпадот од храна, за односните сектори на синџирот на снабдување и видот на податоците што треба да се соберат и достават за извршни цели и се обврска за следење и известување утврдена во предлогот за изменување и дополнување на Рамковната директива за отпад. Затоа, Комисијата смета дека предлагањето специфична и единствена дефиниција за „отпад од храна“ не би ја донела додадената вредност.

Податоците на ЕУ за отпадот од храна се недоволни. Се водат од максимата „што не се мери не може да се управува“.

Дијалогот на ЕУ на меѓународно ниво за зголемување на ефикасноста за превенција од отпад од храна ќе продолжат и ќе се интензивираат, бидејќи клучните засегнати страни се меѓународни организации (Организација за храна и земјоделство, Програма за животна средина на Обединетите нации).

Потребни се сеопфатни акциони планови за здружување на сите засегнати страни за да се спречи трошењето храна во ланецот на вредности на храната и јавните тела¹⁵. Потребни се законодавни и незаконодавни мерки. Овој пристап за спречување на отпадот од храна се рефлектира во акциониот план за негово промовирање на циркуларната економија.

Борбата против отпадот од храна не е една од целите на ЗЗП, како што е дефинирано во член 39, ДФЕУ. Сегашната ЗЗП предвидува голем број мерки за да се спречи и намали загубата на храна и отпадот храна во примарното производство и преработка. ЗЗП нема правна основа за постапување во фази на ланецот од снабдување со храна над тоа ниво .

¹⁵ Комисија за препораки за безбедност на светската храна (2014). Загуби на храна и отпад од храна во контекст на системи за одржлива храна (<http://www.fao.org/3/a-av037e.pdf>)

ЦОР и фрлањето/донирањето на храна

И покрај напредокот во борбата против гладот во текот на изминатите 25 години, многу земји не ги постигнаа милениумските развојни цели (МРЦ). Преваленцијата на гладот не зависи само од достапноста на храната - како што изјави

генералниот секретар на Обединетите нации (ООН) во извештајот од јули 2016 година - но и натаму гарантира подобар пристап до храна преку насочување на интервенции во борбата за безбедна храна и неухранетост.

Глобалната загуба на храна се третира и во новите ЦОР и тоа во целта 12.3, во која се вели: „До 2030 година да се преполови глобалниот отпад на храна по глава на жител и да се намалат загубите на храна во текот на производството и во снабдувачките синџири, вклучително и загубите по бербата“.

Состојбата на глобално ниво ги покажува следниве податоци:

- Проценета една третина од храната произведена за човечка потрошувачка - еквивалентна на 1,3 милијарди тони / годишно или четвртина од калориите наменети да ги хранат луѓето - се фрла/изгубена е/ во отпад (ФИО).

- Оваа количина на ФИО претставува огромна количина потрошени ресурси: 1,4 милијарди хектари земјоделско земјиште или 30 проценти од светското земјоделско земјиште во светот; глобален отпечаток на вода на 250 км³ во 2007 година или 20 проценти од потрошувачката на слатководни риби; 4,4 GtCO₂ или околу 8 проценти од глобалната емисија на антропогени стакленички гасови (GHG); и приближно 38% од вкупната потрошувачка на енергија во синџирот на снабдување со храна.

- „ФИО влијае и врз безбедноста на храната и во исхраната и врз одржливоста на системите за храна“; со намалување на достапноста и неодржливата употреба на природни ресурси се условува идното производство на храна.

- Во 2012 година, пазарната вредност поврзана со ФИО беше проценета на 936 милијарди УСД - нешто поголема од БДП на Индонезија или на Холандија за истата година.

Тргувајќи од овие податоци и целта што ја има поставено пред себе Цор 12.3 има две компоненти, **загуби и отпад**, што треба да се мерат со два посебни индикатори.

Под-индикатор 12.3.1.a - Индекс на загуба на храна се фокусира на загубите на храна што настануваат од производството до (и без вклучување) на малопродажното ниво. Ги мери промените во процентуални загуби за корпа храна од 10 главни производи по земја во споредба со основниот период. Намалувањето на загубата ќе придонесе за мерење на напредокот кон Цел 12.3.

Под-индикатор 12.3.1.b - Индекс на отпад од храна е предлог за мерење на отпадот од храна, кој вклучува мало ниво на потрошувачка и е во фаза на изработка.

Северна Македонија и фрлање / донирање на храна

Северна Македонија не е изолиран случај во феноменот – фрлање на храна. Организацијата за храна и земјоделство на ОН (ФАО) ја рангира земјава на осмото место во светски рамки по количините фрлена храна и бројот на жители. Податоците кои јавно се пласираат говорат дека кај нас се фрлаат големи количини на храна која во најчест случај се нарекува – вишок. Фрлената храна во Северна Македонија има потенцијал да нахрани околу 13.000 граѓани со три оброци дневно. И додека од една страна имаме висок процент на т.н. вишок на храна, истовремено над 400.000 граѓани имаат проблем да обезбедат храна. Поради недостиг на финансии овие граѓани во просек имаат по еден оброк во денот. Но, она што загрижува е трендот во загубите кој е во пораст. Околу 30 отсто од храната произведена или увезена, никогаш не се употребува, бидејќи се расипува веднаш по производството, во текот на транспортот или е фрлена од големите трговски синџири при дистрибуција.

Едно од решенијата што би го ублажиле овој проблем е регулирање со помош на закон. Но прашање е што ќе реши кога имаме ниска свесност и недоверба во системот на дистрибуирање и производство на храна, од една страна и нестимуирање на донаторите на храна од друга страна. Имено, со предлог - законот би се регулирало и поддржало донирањето на големите количества на храна кои доаѓаат од процесите на производство, чување, транспорт и продажба од страна на земјоделците, фабриките, супермаркетите, добавувачите...

Низ светот постојат низа успешни примери со кои храната која е пред истек на рокот за користење се нуди по намалени цени, на акција, или се донира. Кај нас се уште таа храна се остава во продажба иако со изминат рок или се фрла поради надминат рок за користење.

Истражувањето кое го направивме во рамки на проектот покажува многу ниско ниво на „слух“ за донирање на храна од страна на сопствениците на дуќани за малопродажба на храна. На прашањето дали би ја донирале храната 20% од испитаниците одговориле дека ја фрлаат храната по истекот на рокот за користење, 16% дека ја донираат пред истекот на рокот, 10% ја враќаат кај дистрибутерите и ја продаваат со намалена цена до истекот на рокот, додека 20% од испитаници дале разни други одговори. Изненадува фактот што најголем број на испитаниците воопшто не сакаат да слушнат за можноста да ја донираат храна или не знаат како и каде да го сторат тоа. Во предлог законот, во член 22 се регулира како и во кој временски рок може да се донира храната, пред истекот на нејзиниот рок за користење. Во овој член се вели : Донаторот на вишок храна може да ја донира храната најдоцна до истекот на 10% од временскиот рок на траење на храната, односно во било кој момент во рокот на траење на храната, доколку се гарантирани интегритетот на примарната амбалажа и условите за складирање и ако примателот се согласи со тоа;

Во предлог законот уште се вели дека „Не смее да се донира храна на која и е поминат рокот на траење втиснат на амбалажата, односно храна која не е безбедна“.

Она што е интересно, а што се јавува како проблем е враќањето на храна од страна на дистрибутерите на храна до оние од кои ја набавуваат. Во предлог законот, член 12 се вели дека повраток на храна од малопродажен објект до дистрибутерот односно производителот не е дозволен, освен по исклучок на став (1) од овој член, повратокот на храна од малопродажен објект до дистрибутерот односно производителот е дозволен: за примарни земјоделски производи; ако во рок од 5 дена по приемот на храната се утврди дека храната не одговара на нарачката; во рокот на употреба на храната, доколку повратената храна се процесира во друга храна од страна на производителот, за што истиот има изработено технолошка спецификација и се согласил за прием на истата со издавање на писмена согласност и во рок на употреба на храната за храна која понатаму е наменета за исхрана на животните согласно Законот за безбедност на храна за животните. Во предлог законот е регулирано и што да се прави со непродадената и недонираната храна, Во став 3 од член 12 се вели: **Непродадената и недонираната храна по изминување на рокот на траење на храната треба да се уништи или искористи за производство на компост за земјоделски потреби или за производство на енергија.**

Новото законско решение ќе овозможи донирање на вишокот храна и нејзино безбедно завршување кај ранливите категории граѓани. Предлог-текстот предвидува организирање соодветен систем за донирање на храната, негово спроведување преку формирање посебна група оператори со храна кои ќе работат со донираните количини, одредување категории на корисниците на храната и мерки за безбедноста на донираната храна. Клучно е што пристапот е многу флексибилен со цел да се опфатат што повеќе учесници во системот“

Во глава 8 од предлог законот за донирање храна се регулираат условите, за регистрација на операторите што донираат храна. Во член 17 се вели:

1) Операторите со донирана вишок храна поднесуваат барање до Министерството за труд и социјална политика за запишување во регистарот на оператори со донирана вишок храна.

(2) Кон барањето од ставот (1) на овој член, операторот со донирана вишок храна потребно е да приложи:

1) доказ за упис во централен регистар на здружението на граѓани;

2) доказ за регистриран оператор со храна од страна на Агенцијата за храна и ветеринарство и

(3) Министерството за труд и социјална политика води регистар на оператори со донирана вишок храна.

(4) Во регистарот на оператори со донирана вишок храна се впишува здружението, кое покрај условите предвидени со Законот за здруженија и фондации, ги исполнува и следниве услови:

1) има соодветен простор за работа и кадровски услови, согласно со овој закон;

2) има доказ за економско и финансиско работење врз основа на скратен сметководствен исказ од годишна сметка и

3) има потврда од Управата за јавни приходи за платени даноци и други јавни давачки.

Она што најмногу ги интересира компаниите и поединците кои сакаат да донираат храна е решено во глава 10 од предлог законот, а тоа се даночните олеснувања. Во член 26 се вели дека донаторот на вишок храна има право на даночни поттикнувања и се наведува дека може да бара даночни поттикнувања согласно Законот за донации и за спонзорства во јавните дејности. За жал, во овој предлог Закон не се наведени кои олеснувања, за колкави проценти станува збор, што според информациите добиени од теренот, ги прави колебливи оние кои сакаат да донираат храна.

Со намалување на отпадот и дистрибуцијата на вишокот храна до луѓето на кои им е потребна, би можело значително да се ублажат гладта и сиромаштијата кај нас.

Заклучоци и препораки

Стотици илјади тони храна се изгубени или фрлени додека милиони луѓе страдаат од неухранетост. Веродостојна иницијатива за решавање на овој проблем се Банките за храна во кои членуваат големи трговски ланци и потенцијално други организации кои можат да донираат храна. Оваа храна се собира и се доставува од страна на Банките за храна.

Сепак, организираните формации за собирање и донирање храна се соочуваат со проблеми кои се рефлектираат врз нивната крајна цел. Северна Македонија не е имуна на недоволно развиен менаџмент во оваа сфера, како и не донесувањето на законската регулатива која треба системски да го реши овој феномен. Врз основа на информациите од терен, како и од анкетата спроведена меѓу лицата инволвирани во продажба на храна, се соочуваме со неколку проблеми. Тоа се:

- а) лоши стратегии за дистрибуција,
- б) формалност при ракување и доставување храна,
- в) недостаток на инфраструктура,
- г) несогласување помеѓу снабдувачите со храна и корисниците на храна
- д) непознавање на законската регулатива
- ѓ) ниско ниво на емпатија кон другите

За подобрување на ситуацијата и приближување кон зацртаниот индикатор за достигнување на целта 12.3 од ЦОР, а која гласи до 2030 година да се преполови глобалниот отпад на храна по глава на жител и намалување на загубите на храна во текот на производството и снабдувачките синџири, вклучително и загубите по бербата, препорачуваме:

- поголема едукација за поголема свесност на сите вклучени актери во процесот на производство – донирање храна
- подготовка и промовирање на јавни политики кои поттикнуваат донирање на храна,
- подготовка на стратегија за намалување на ставовите на потрошувачите кон конзумираната храна да се спроведува без поголеми инвестиции. (намалување или ослободување од данок на оние кои донираат) кампањи за поттикнување на свеста за храната како ограничен ресурс; промовирање на еднаков пристап до храната;
- поттикнување со бенефиции за оние производители на храна кои ќе донираат за ранлива група на граѓани.
- препораки за користење на храната како ресурс

Модели за поддршка и прибирање средства од претпријатијата

Прибирањето средства (анг. fundraising) е клучна функција во работењето на сите граѓански и хуманитарни организации без чие успешно спроведување постоењето и опстанокот на овие организации би биле невозможни. Меѓутоа, прибирањето средства не е ограничено само на непрофитни организации, туку тоа под одредени околности го користат и поединци, претпријатија, политички партии па дури и владите на државите и локалната самоуправа. Сепак, прибирањето средства и добивањето поддршка се најчесто применувани кај непрофитните организации и се најважни за развојот на непрофитните организации.

Што е модел за поддршка? Тоа е методолошки и институционален пристап кон градење на база на приходи на која организацијата може да се потпре и која ќе ги поддржува клучните програми, активности и услуги на организацијата.

Постојат повеќе модели за поддршка од кои овде се наведени неколку и се класифицирани во групи.

Спонзорство за настани и поединечни активности

Кај овој тип на поддршка добиениот надомест во парични или материјални средства е поврзан со одреден настан или активност во кои е вклучено нашето здружение и евентуално други организации. Добиените средства можат да се искористат за различни намени: за поддршка на самиот настан односно активност, за редонирање на нашите корисници или за тековно работење на нашата организација. За возврат на спонзорот му се обезбедуваат признание и промоција како учесник и донатор, неговото име се објавува јавно на лице место и во медиумите и во зависност од конкретниот договор на спонзорот може да му биде доделена и благодарница.

Корпоративно волонтирање

Постојат неколку видови на грантови за корпоративно волонтирање:

- Волонтерски грантови за програми, познати и како програми „Долари за вршителите“, се добротворни грантови програми создадени од корпорации во кои компанијата обезбедува паричен донација на подобни непрофитни средства, како начин да им надомести на вработените кои волонтираат.

- Тимски грантови за волонтери - Компаниите создаваат поттик за вработените да организираат заедничко градење тим преку волонтерски настани. Во овие случаи, компаниите нудат парична донација на непрофитните организации, каде што тимот волонтира. На пример, преку програмата „Соработници во акција“ на Кол, кога група од пет или повеќе вработени кои волонтираат заедно три последователни часови во непрофитна организација, волонтерите добиваат 500 американски долари.

- Индивидуални грантови за волонтирање - Ова се грантови што индивидуалните вработени ги заработуваат за непрофитна организација по исполнувањето на одредени прагови на волонтери. На пример, Dell доделува 150 дотации за секои 10 часа волонтирање. Во многу случаи, компаниите исто така нудат програми каде што препознаваат неколку вработени кои секоја година го истакнуваат корпоративното волонтерство и доделуваат поголеми грантови во опсег од 5.000 до 15.000 американски долари на организациите.

- Еден од најдобрите начини на кои некоја граѓанска организација може да има корист од безготовински донации е со партнерство со компани кои имаат некаков вид експертиза. Дали сакате да ги обновите вашите компјутерски системи? Зошто да не се пристапи кон компанија која има голем внатрешен тим за информатички технологии и да се побара помош од нив? Дали ви треба помош за графички дизајн за претстојната кампања за прибирање финансиски средства? Барајте локална компанија која прави одлична работа со маркетингот преку е-пошта. Можеби ќе

ве изненади кога ќе откриете дека тие се подготвени да помогнат и можат да направат поквалитетно дизајнирање на работа отколку што може вашата организација.

Еднократни материјални донации

Кога станува збор за Здружението за помош на бездомници, социјално загрозени семејства и поединци Љубезност – Скопје, соодветно на нашата дејност, материјалните донации кои ги добиваме од компаниите можат да се јават во различни видови и тоа: во храна, облека, обувки, постелнина, душеци, средства за хигиена, мебел, апарати за домаќинство, компјутери, мобилни телефони, куфери и друга покуќнина, односно во сите оние видови донации со кои нашето здружение и претходно работи. Материјалните донации можат да се добијат со и без договор за донација и тие по правило се донираат на сиромашните граѓани кои имаат желба и потреба да ја добијат материјалната донација од соодветен вид. Исклучок од ова би можеле да бидат донациите во мебел и друга опрема кои самото наше здружение би можело да ги употреби за своето тековно работење. Пред да ги донираме, добиените материјални донации ќе бидат селектирани и сместени во нашиот магацин се додека не се јави потреба тие да се донираат. Вообичаени методи за овој тип донации е или преку донаторски настани или пак преку директен договор по дојава на претпријатието или граѓанинот кој сака да донира.

Еднократни парични донации

Како што кажува самото име, ваквата донација се дава еднократно и е во парична форма. Парични донации може да даде секоја компанија која ќе биде заинтересирана да поддржи. Паричните донации можат да бидат наменски и ненаменски, а според законот ваквите донации од компании треба да бидат поткрепени со договор за донација и пријавени во Управата за јавни приходи, за да можат донаторите да имаат право на одбиток од данокот на добивка. За наменските донации во зависност од

големината, може да се понудат повеќе модели за финансирање на разни тековни активности на здружението: за новогодишни пакетчиња каде што сме посредници и со разликата во цени ги покриваме трошоците за активностите, за набавка на храна, прибор за јадење и алуминиумски тањирчиња за седмичните оброци за бездомници и сиромашни, пакети со храна за сиромашни семејства, за трошоци за гориво за превоз на донации, за закупнина за канцеларии и магацин, за трошоци за волонтери за сите активности и друго.

Кај еднократните парични донации познати се следните начини на прибирање средства:

- Прибирање средства преку донаторски кутии. Донаторските кутии се стар и често применуван модел за прибирање средства. Здружението Љубезност во 2018 година во рамките на својот проект „Прибирање средства за бездомници и сиромашни“ набави осум донаторски кутии со постаменти. Донаторските кутии беа поставени на влезовите/излезите на големите маркети на Тинекс и Веро од внатрешна страна, најприкладно на излезот од касите за наплата, каде што купувачите при посетите ќе можат да донираат финансиски средства. Донаторски кутии се од плексиглас со димензии 15 см x 15 см x 25 см (висина). Долните страни од кутиите се со вратичка и се заклучуваат со брава и клуч, а додека горните страни на кутиите се засечени во средината во должина од две третини од целокупната должина на страната. Засекот се користи за ставање на пари во самата кутија, а вратичката со брава се користи за празнење на кутијата од страна на овластено лице од здружението. Еднаш месечно, по правило на крајот на месецот, овластен тим на нашето здружение ги собира парите од донаторските кутии. На овој начин до сега се собрани околу 150 000 денари.

- Прибирање средства преку онлајн платформи. Една компанија за софтвер ја дизајнираше веб страната www.dedomraz.mk за потребите на овој модел. Тие направија и поврзување со новоотворената сметка за електронски донации на нашето

здружение преку системот за електронско плаќање Касис и обезбедија логистичка поддршка. Постигнат е договор со производител на кондиторски производи да се купуваат новогодишни пакетчиња преку овој систем. Утврдената продажна цена на едно пакетче која треба да се плати на производителот преку онлајн платформата е 150 денари. На страницата на Дедо Мраз беше ставено пакетчето и имињата на децата на кои ќе им бидат донирани пакетчињата (поставени се имињата, годините и градот на децата, без објавување на нивните целосни лични податоци). Плаќањето се врши по електронски пат, со банкарски картички. По извршените трансакции операторот за брза пошта секој нареден ден добива извештај со адресите каде што треба да се достават пакетчињата од платформата. Другите пакетчињата ги достави Љубезност до прифатните центри и малите семејни заедници со деца. Во текот на две последователни години (2019 и 2020) на овој начин на деца од бездомни и социјално загрозувани семејства им беа донирани по 1000 пакетчиња.

- Краудфандинг (анг. Crowdfunding) е постапка на финансирање на проект или инвестиција преку собирање мали суми на пари од голем број донатори, најчесто преку интернет. Краудфандингот спаѓа во алтернативните и иновативни начини на финансирање. Преку него, во 2015 година биле собрани 34 милијарди американски долари за проекти и инвестиции ширум светот.

Постојат четири главни модели на краудфандинг. Првиот се однесува на финансирање на донации. Краудфандингот се појавил преку овој модел, каде финансиерите донираат за колаборативен проект за остварување на одредена цел, а во замена добиваат резултати, преку процес базиран на соработка, за возврат добиваат резултати, производи или награди. Другите и понови модели на краудфандинг се за финансирање на инвестиции, на кредити и на награди.

Покрај финансиските придобивки, краудфандингот на барателот му ги носи и следните дополнителни придобивки:

креирање имиџ, утврдување на публиката и пазарот, граѓански ангажман и повратни информации за проектот.

Постојат преку 500 платформи за краудфандинг. Овие платформи се универзални и можат да се користат ширум светот, па и за локално прибирање средства во Македонија. Но, како и многу други модели на прибирање средства, и овој нема некоја позначајна примена во нашата држава. Причините за ова се во непознавањето на оваа алатка и како таа се користи како од страна на граѓанските организации, така и од страна на потенцијалните донатори. Најпознати платформи за краудфандинг се: Кикстаратер, Индигого, Патреон, Краудрајз, Разу, Краудфајндер, Каузес, Гиве, Рокет Хаб, Сомоленд, Анџел Лист, Инвестед Ин, Квирки, Гофандме, Сркап, Лендинг Клуб, Крауд Суплај, Експеримент, Шафед, Плеџ Мјузик, Селабанд и Апбакр. Секоја од овие платформи е специјализирана за различен вид краудфандинг, а специјализирана платформа за непрофитни организации е Каузес. Каузес (causes.com) е најголемата светска платформа за кампањи од јавен интерес во светот, фокусирана на социјални, политички и културни проблеми. Брендирани е како социјална мрежа за луѓе кои сакаат да направат промени побрзо и поефективно. Има 186 милиони корисници во 156 различни земји. Веб-страницата е одлична за непрофитни организации кои сакаат да градат донаторска заедница без да трошат премногу пари и ресурси за вмрежување. Бидејќи се финансира од реклами, Каузес е бесплатен за корисниците. Покрај прибирањето средства, Каузес е платформа на социјална мрежа која ви овозможува да најдете луѓе со кои имате заеднички интереси додека пребарувате категории како животни, човекови права и животна средина. Исто така може да послужи за создавање на петиции за застапување. Не е ексклузивна само за непрофитни организации - поединците исто така можат да ја користат и да соберат пари на платформата за свои програми и идеи.

Трајни партнерства и трајно финансирање

Кај трајното партнерство донациите се периодични и редовни во подолг временски период. Ваквите донации можат да бидат и парични и материјални. Овој модел за поддршка треба да биде поткрепен со долгорочен договор за партнерство односно за донација. Ваков тип на договори Љубезност има склучено со четири компании кои периодично, во транши, ни донираат парични или материјални средства за тековните активности на нашето здружение.

Генерално, извори на трајно финансирање на граѓански организации можат да бидат следните:

- Трајни партнерства со претпријатија
- Социјално претприемнишно
- Државно финансирање преку наплата на извршени јавни услуги

- Трансфери за поддршка од страна на државни власти и меѓународни организации

- Развивање пакети за трајни спонзорства од претпријатија. Кај овој начин хуманитарната односно граѓанската организација има претходно развиено повеќе пакети кои содржат разни начини на спонзорства од претпријатијата со различни цени, а секој пакет нуди различни промоции и други користи за претпријатието спонзор.

„Новинари за човекови права“ во своите настојувања да обезбеди безбедни извори на финансирање за поддршка на стратешките цели постави два модела на самофинансирање.

Првиот модел е преку формирање на Фонд за искоренување на менструалната сиромаштија во Северна Македонија. Фондот функционира преку собирање средства за купување на производи за управување со менструалното здравје, на тој начин што бара од приватните компании да издвојат 1% од нивниот профит и истиот да го наменат за оваа цел.

Производите за управување со менструалното здравје потоа се делат по училиштата со цел секое девојче вклучено во

образовниот процес секој месец да добие бесплатен пакет на производи. Досега тоа функционира со 2 училишта.

Вториот модел е на собирање средства преку он лајн купување. Имено, платформата helpfreely е нов пристап во градењето на локални меѓусекторски партнерства. Преку оваа платформа, со претходно зачленување на истата, станавме дел организациите кои ги нудат своите приказни и за кои добиваат процент од компаниите кои продаваат свои производи на оваа платформа. На платформата helpfreely свои производи нудат меѓународни компании кои се препознатливи во светот.

Пристапот е лесен и само со данлодирање на сајтот на платформата на вашиот прелистувач и купување преку таа стана станувате донатор на нашата приказна...

Финансирање и заедничко учество во проекти

Со претпријатијата со кои ќе остваруваме соработка преку претходните модели за поддршка во иднина можеме да имаме заедничко учество во цели проекти на нашето здружение кое би опфаќало заеднички активности, но и кофинансирање на активностите и проектите на Љубезност. Нешто слично во помал обем веќе работиме со претпријатето Суниленс преку заеднички настап во проектот Рециклирај и донирај. Кај ваквиот тип на поддршка многу е битна стратешката координација но и земањето предвид на интересите и на дејноста на претпријатието партнер со цел проектот да се дизајнира и да биде насочен кон остварувањето на целите и мисијата не само на нашето здружение туку и на претпријатието партнер.

Донации во храна

Донирањето храна и особено вишок храна е чест случај во светски рамки, но во наши услови за него нема традиција и култура кај нашите граѓани и компании, туку вишокот храна од организираните прослави, манифестации и други настани по правило завршува на отпад или кај вработените во угостителските

објекти. „Љубезност“ во последните години има започнато иницијативи кои имале променлив успех. Такви иницијативи се:

- Новогодишна и божиќна трпеза за бездомници и социјално загрозени лица. Во последните четири години, непосредно пред Новата година ние даваме апел до граѓаните вишокот храна која ќе им остане од Новогодишните и Божиќните прослави да го донираат за хуманитарни цели. ЗГ Љубезност се нуди да биде во улога на посредник - да ја подигне храната од домовите на семејствата кои се подготвени да ја донираат и потоа да ја однесеме до домовите и до местата каде престојуваат оние на кои таа им е потребна.

- Собирање храна преку заеднички активности со компании. Љубезност има ваква активност за генерирање донации во масло за јадење. Граѓаните, информирани од организациите партнери собираат отпадно масло за јадење и го дистрибуираат до компанијата, а за возврат нашето здружение добива свежо масло за јадење кое го донира до крајните корисници.

- Поддршка на активности на граѓанските организации преку редовни донации во храна. При подготвувањето и дистрибуцијата на седмичните топли оброци од страна на ЗГ Љубезност има компании и други организации кои редовно донираат прехранбени производи и готови оброци за оваа наша активност.

- Сезонски собирни пунктови. На собирните пунктови граѓаните можат да донираат парични и различни материјални донации, меѓу кои и храна. На овој начин во 2019 година Љубезност има собрано 738 килограми храна.

- Собирање вишок храна од објектите на компаниите. Овој вишок храна се јавува од редовното работење на угостителски објекти како ресторани, хотели и барови. Имаме востановена соработка со неколку вакви угостителски објекти со која, кога ќе се појави вишок храна, вработените ни јавуваат и наш мобилен тим со возило доаѓа и ја подига храната од нивниот објект. Храната потоа им се донира на нашите корисници.

- Собирање вишок храна од организирани настани на компании и семејни прослави. Организаторите на ваквите настани ни праќаат дојава за вишок храна која останува по завршувањето на настаните. Слично како и претходно, нашиот мобилен тим доаѓа и ја подига храната од канцелариите, односно домот на организаторот и потоа ја донира на оние на кои им е потребна.

Преку мапирањето на компании спроведено во рамките на проектот **„Мобилизација на заедницата во борба против гладот“** дојдовме до следните сознанија за подготвеноста на претпријатијата производители и дистрибутери на храна и угостители да ги донираат вишоците храна кои ги имаат:

- од 29 испитани претпријатија 10 одговориле дека размислуваат да донираат храна и уште четири други дале одговори кои имплицираат дека порано донирале храна. Од друга страна, шест испитаници дале негативен одговор и два други дале одговори кои сугерираат дека не размислуваат да донираат храна.

- Како поинтересни одговори на испитаниците на прашањето кои се пречките што ги спречуваат да ја донираат храната која е пред истекот на рокот на употреба можат да се наведат: „Треба ангажирање на дополнителен персонал“, „Запазување на рокот на употреба - дали организацијата што ја превзема храната истата ја дели навреме“, „Нема разработен систем“ и други.

- На прашањето како да се надминат овие пречки, како поинтересни одговори може да се наведат: „Екипи што ќе доаѓаат за да си ја земат храната“, „Разочарани сме, мислиме дека пречките не можат да се надминат“ и „Не сме размислувале за тоа“.

Од ова може да се заклучи дека во наши услови предност треба да им се даде на оние модели за поддршка кои ќе ги информираат за законската регулатива и кои ќе го префрлат административниот и логистичкиот товар од претпријатието донатор врз организацијата која управува со донирањето на вишокот храна. Исто така, преку активностите на организацијата треба да се информираат донаторите за тоа каде завршува

нивната донација (за да се види нејзиниот импакт и дека завршила кај оние на кои навистина им е потребна) и за бенефициите кои донаторите можат да ги добијат и да им се помогне во постапката за добивање на овие бенефиции. Конечно, преку комуникациски активности треба да им се даде позитивен публицитет и да се зголеми јавниот имиџ на претпријатијата кои донираат со тоа што ќе се претстават како општествено одговорни.

Во моделите на поддршка во донации во храна потребно е да се има предвид и логистиката, затоа што овие донации треба по можност да се земат веднаш и да се донираат што е можно побрзо. Ова особено важи за топлите оброци кои мора да се достават до корисниците и да се консумираат најмногу еден ден по приготвувањето.

Даночните олеснувања кои според Законот за спонзорства и донации се применуваат генерално за сите донации, важат и за донациите во храна. Имено, пазарната вредност на донираната храна се смета како признат трошок на компанијата во даночниот биланс со што ефективно се намалува износот на обврската за плаќање данок од добивка за 10% од вредноста на донираната храна.

За да се примени ова олеснување, потребно е и донаторот и примателот на донацијата да достават извештаи за дадена односно примена донација до Управата за јавни приходи во рок од еден месец по донирањето.

Со намалување на отпадот и дистрибуција на вишокот храна до луѓето на кои им е потребна, би можело значително да се ублажат гладот и сиромаштијата. Исто така би се придонело кон намалување на загадувањето, кон заштита на животната средина и кон намалување на трошоците на компаниите кои се занимаваат со комунална хигиена и депонирање на отпад.

Напомена: Со овој документ не се опфатени сите модели на прибирање средства кои се применуваат ширум светот. Ова е област во која секогаш ќе постои простор за откривање нови и креативни решенија во иднина.